Požehná Európska komisia glyfosát (a Roundup) na ďalších 10 rokov?

Povolenia na komercializáciu a na používanie potenciálne rizikových produktov, pesticídov na prvom mieste, sú udeľované na dobu určitú (najčastejšie na desať rokov). V EÚ vydáva tieto povolenia Európsky komisia (EK), ktorá je zodpovedná za „riadenie rizika“, na základe stanoviska Európskeho úradu pre bezpečnosť potravín (EFSA), ktorý je kompetentný v oblasti „hodnotenia rizika“. Princíp „povolenia na dobu určitú“ vychádza zo skutočnosti, že úroveň vedeckého poznania sa neustále vyvíja a preto nové vedecké poznatky a nové metódy hodnotenia môžu odhaliť alebo potvrdiť existenciu rizík, ktoré sa v minulosti nepodarilo preukázať. V súlade sa touto praxou má dôjsť do konca roku 2015 k vydaniu nového rozhodnutia ohľadom ďalšieho používania najrozšírenejšej pesticídovej „aktívnej látky“ glyfosátu, ktorý je hlavnou zložkou Roundupu, hviezdneho herbicídu Monsanta.

Glyfosát ale v žiadnom prípade nie je „aktívna látka“ ako každá iná, pretože je dnes najviac používaný syntetický pesticíd na svete. Zároveň je ale uholným kameňom stratégie biotechnologického priemyslu, nakoľko 80% dnes pestovaných transgénnych plodín bolo modifikovaných so zámerom zabezpečenia ich tolerancie na nejaký herbicíd – v drvivej väčšine prípadov práve na glyfosát. Ak k tomu dodáme, že transgénne plodiny sa v súčasnosti pestujú na ploche takmer 200 miliónov ha, máme kompletný obraz o akú ekonomickú výzvu ide. Jeden francúzsky toxikológ dokonca prirovnal glyfosát k veľkým americkým bankám, ktoré počas poslednej finančnej krízy nebolo možné nechať skrachovať, pretože hrozilo zrútenie celého svetového finančného systému: too big to fail.

Exponenciálne šírenie používania glyfosátu bolo postavené na predstave, že je skoro úplne neškodný pre ľudí: podľa tvrdenia útvarov pre vzťahy s verejnosťou (PR) príslušných firiem mal byť dokonca „menej nebezpečný ako kuchynská soľ alebo ako aspirín“. Na obaloch balení Roundupu určených pre záhradkárov sa dokonca v minulosti tvrdilo, že „je priaznivý pre životné prostredie“, za čo ale

Monsanto bolo dva krát právoplatne odsúdené z titulu lživej reklamy (raz v USA a druhý krát vo Francúzsku).

Ako to už bolo povedané na začiatku, v EÚ je pred konečným verdiktom Európskej komisie na ťahu EFSA. V rámci zaužívanej procedúry, EFSA poveruje niektorý s národných úradov pre bezpečnosť potravín, aby vypracoval základný posudok, ktoré potom slúži ako východisko pre stanovisko EFSA. V tomto prípade to bol Nemecký federálny inštitút pre hodnotenie rizika (Bundesinstitut fűr Risikobewertung BfR), ktorý ešte v roku 2014 vydal pre EFSA prehodnocovaciu správu nielen vylučujúcu akýkoľvek kancerogénny potenciál, ale v ktorej sa dokonca navrhuje zvýšenie súčasného bezpečnostného prahu o 60%! Túto správu mala následne posúdiť EFSA a v súlade s očakávaním i doterajšou praxou odovzdať pozitívne stanovisko pre EK. Glyfosát teda mal byť bez problémov opätovne povolený v EÚ na ďalšie obdobie desať rokov.

Celá záležitosť sa ale medzitým poriadne skomplikovala, pretože 20. marca tohto roku bol glyfosát zaradený zo strany Medzinárodného Centra pre Výskum Rakoviny (MCVR), ktorý spadá pod Svetovú zdravotnícku organizáciu (WHO), medzi pravdepodobné kancerogény! Scenár bezproblémového predĺženia povolenia glyfosátu v EÚ sa tak ocitol v ohrození. Pozoruhodná ale bola okamžitá reakcia zo strany BfR, ktorý už 23. marca publikoval nepodpísané komuniké spochybňujúce stanovisko MCVR, pričom ale bolo priznané, že experti BfR príslušnú monografiu ani nečítali![2]

Rozdiel medzi výsledkami expertíz MCVR a BfR sa dá vysvetliť nasledujúcimi skutočnosťami: v prvom rade, výsledok stanoviska BfR je založený predovšetkým na štúdiách vykonaných priemyslom, ktoré nebývajú dostupné verejnosti, pretože sa na ne vzťahuje „obchodné tajomstvo“, čo ale nie je prípad MCVR. Stanoviská tejto inštitúcie WHO sú naopak postavené na „verejných dátach“ alebo na štúdiách publikovaných vo vedeckej literatúre, ktoré boli pred tým dané na posúdenie vedeckým recenzentom (peer review). Okrem toho, štyria z dvanástich expertov výboru BfR pre pesticídy sú zároveň zamestnanci agrochemických spoločností alebo súkromných laboratórií, ktoré s týmito firmami spolupracujú. Ide o firmy ako sú BASF alebo Bayer, ktoré podobne ako Monsanto, glyfosát vo veľkom používajú. Takéto otvorené konflikty záujmov sú napr. u EFSA zakázané. Na druhej

strane, experti MCVR (17 z jedenástich štátov) sú vyberaní nielen na základe kritérií týkajúcich sa ich vedeckej kompetentnosti, ale tiež na základe striktnej absencie stretov záujmov. Vo všeobecnosti sa práce MCVR tešia vysokému uznaniu zo strany vedeckej komunity.

Sú tu ale i ďalšie významné rozdiely: MCVR vzal do úvahy epidemiologické štúdie, ktoré BfR vylúčila zo svojej analýzy na základe tzv. kritérií Klimisch, ktoré posudzujú solídnosť štúdie. Problém je ale v tom, že tieto kritériá majú slúžiť na posúdenie toxikologických štúdií a nie epidemiologických. Viaceré z týchto epidemiologických štúdií zohľadnených MCVR naznačili existenciu zvýšeného rizika non hodgkinhovho lymfomu, zhubného krvného ochorenia, u poľnohospodárskych robotníkov pracujúcich s glyfosátom.

Spor expertov sa ale neobmedzuje iba na opozíciu medzi MCVR a BfR. Iná vedecká pracovná skupina zriadená francúzskym Štátnym inštitútom pre zdravotníctvo a biomedikálny výskum, už vo svoje expertíze z roku 2013 zameranej na skúmanie sanitárnych účinkov pesticídov poukázala na génotoxický charakter glyfosátu, pričom vyjadrila podozrenie, tak ako i MCVR, na existenciu súvisu medzi produktom a lymfomom.

A aby to bolo ešte zložitejšie, ďalšia pracovná skupina spadajúca pod WHO a zaoberajúca sa špeciálne pesticídmi (Joint Meeting on Pesticide Residues – JMPR) vo svojom poslednom stanovisku vylúčila akýkoľvek kancerogénny potenciál glyfosátu! Dva vedecké tímy spadajúce pod WHO dospeli teda pri posudzovaní tej istej látky k rozdielnym záverom. V záujme vyriešenia sporu WHO urgentne vytvorila tretiu expertnú skupinu, ktorej úlohou bolo … rozsúdiť prvé dve. Výsledok tohto auditu, ktorý bol diskrétne publikovaný v septembri 2015 na stránke WHO, je pre JMPR krutý: bolo skonštatované, že neboli zohľadnené určité vedecké práce publikované vo vedeckej literatúre, pričom sa na rozdiel od expertízy vykonanej MCVR neprihliadlo ku „všetkým dátam užitočným k hodnoteniu“. JMPR bolo sucho vyzvané, aby „prehodnotilo svoje vnútorné predpisy“ a „znovu vykonalo kompletné posúdenie glyfosátu“. I v tomto prípade environmentálne mimovládne organizácie zistili, že štyria z ôsmich expertov JMPR pravidelne spolupracujú s agrochemickým priemyslom…

Ako vidno, úradné hodnotenie zo strany rôznych oficiálnych inštitúcií je založené na posúdení výsledkov najrôznejších vedeckých prác. Ak napríklad MCVR dospel k záveru, že glyfosát je potenciálne nebezpečný, znamená to, že k takémuto záveru dospelo významné množstvo publikovaných štúdií. Je pozoruhodné, že už pri jeho prvom hodnotení vykonanom americkým úradom pre životné prostredie (EPA), bola táto chemická látka okamžite zatriedená ako kancerogénna. O niekoľko rokov neskôr už bol ale tento výsledok oficiálne považovaný za „nevýznamný“ u čoho sa ale nedá vylúčiť pôsobenie obrovských politických tlakov v prospech GMO.

Z pomedzi štúdií nepriaznivých pre glyfosát treba ďalej spomenúť práce francúzskeho biológa Róberta Bellé z konca rokov 1990 a začiatku rokov 2000, ktoré presvedčivo potvrdili kancerogénny charakter Roundupu: od roku 2002 publikoval celú sériu výsledkov, ktoré ukazovali, že Roundup bráni deleniu buniek a aktivuje „kontrolný bod“ poškodenia DNA – kľúčový mechanizmus, ktorý zabraňuje množeniu buniek so zmutovanou DNA. Tieto výsledky boli potom viac krát potvrdené vedeckým tímom z univerzity Caen, ktorý viedol prof. Gilles-Eric Séralini. Zistilo sa predovšetkým, že Roundup, produkt, ktorý sa priamo používa, je podstatne nebezpečnejší ako jeho aktívna zložka glyfosát. Prof. Róbert Bellé hovorí, že *„ak sa skúma iba samotný glyfosát, tak sa tieto účinky neobjavujú, pretože je podľa všetkého neschopný preniknúť do bunky okrem prípadov veľmi vysokých dávok. Komercializovaný je ale iba ako zmes s inými látkami, ktoré mu umožňujú dostať sa do bunky a teda byť účinný. Toto vysvetľuje, prečo glyfosát nebol nikdy zakázaný: toxikologické testy požadované predpismi skúmajú iba aktívnu zložku*“. To znamená, že EFSA a ani iné úradné agentúry nikdy neposudzovali samotný Roundup, t.j. produkt, ktorý sa reálne predáva a používa!

Znepokojujúce výsledky množstva vedeckých štúdií doplňujú klinické a epidemiologické výskumy z regiónov, kde sa Roundup dlhodobo aplikuje bez akýchkoľvek opatrení na ochranu obyvateľstva – ide predovšetkým o viaceré krajiny Južnej Ameriky. Napríklad v Kolumbii sa v rámci boja proti drogám realizuje od konca rokov 1990 program kobercových posypov glyfosátom, financovaný USA. Zasiahnuté takto zďaleka neboli iba plantáže koky, ale i ľudské obydlia: jedna štúdia preukázala, že po posypoch došlo k nárastu množstva abnormálnych lymfocytov u miestnej populácie. Treba ale

povedať, že 3 mesiace po publikovaní hodnotenia zo strany MCVR, kolumbijský prezident Juan Manuel Santos tento nanajvýš kontroverzný program ukončil.

Inou krajinou, ktorej obyvateľstvo je dramaticky postihnuté nekontrolovanými a nešetrnými aplikáciami herbicídu Roundup, je Argentína. Herbicíd bol Monsantom prezentovaný ako úplne neškodný, čo bolo pre latifundistov i kompetentné orgány dostatočným ospravedlnením úplnej absencie opatrnosti z ich strany. V čase posypov bol Roundup sypaný obyvateľom doslova na hlavu a robotníci pracujú v teréne bez akejkoľvek ochrany. Okrem výrazného nárastu prípadov rakoviny, miestni lekári, medzi nimi napr. Dr. Andrés Carrasco, konštatujú výrazné zvýšenie anomálií súvisiacich s plodnosťou ako sú samovoľné potraty a narodenia mŕtvych detí, poruchy štítnej žľazy, respiračného ústrojenstva (napr. pľúcne edémy), obličkových alebo endokrinných funkcií, choroby pečene a kože a závažné problémy so zrakom.[3]
Argentínska skúsenosť ukazuje, že niektoré sanitárne riziká, ktoré nesúvisia s rakovinou, sú zo strany „hodnotiteľov rizika“ ignorované. „O glyfosáte sa s určitosťou vie, že je neurotoxický“, tvrdí profesor Philippe Grandjean z Harvardskej univerity. „Musí mať preto negatívny účinok na vyvíjajúci na mozog malých detí alebo zárodku prostredníctvom vystavenia tehotných žien.“

Napriek všetkým týmto okolnostiam a súvislostiam, EFSA vydala 12. novembra 2015 až príliš jednoznačné stanovisko: *„Je nepravdepodobné, že je glyfosát génotoxický (toxický pre DNA) alebo že predstavuje kancerogénnu hrozbu pre človeka*.“ Ako sa dalo očakávať, európska agentúra sa oprela najmä o kladené stanovisko nemeckého BfR, pričom bolo zdôraznené, že táto expertíza bola výsledkom zohľadnenia väčšieho množstva vedeckých prác ako v prípade MCVR. Pod tým treba rozumieť už spomenuté štúdie vypracované alebo financované priemyslom, na ktoré sa vzťahuje obchodné tajomstvo a preto k nim MCVR nemal prístup. Z toho istého dôvodu tieto úplne netransparentné podklady nemôže overiť ani vedecká komunita a preto ich hodnota ostáva dosť pochybná. Stanovisko EFSA na druhej strane odignorovalo existenciu veľkého množstva prác publikovaných vo vedeckej literatúre ako i klinické skúsenosti, ktoré prezentujú glyfosát a najmä Roundup v negatívnom svetle. I pri zohľadnení spomenutých „utajených“ štúdií tu v najlepšom prípade máme situáciu vedeckej neistoty, na ktorú by sa ale v EÚ mal uplatňovať princíp opatrnosti, t.j. zákaz používania kým sa vedecký spor nevyrieši. Skúsenosti ale ukazujú, že v tomto ohľade EFSA netrpí prehnanými škrupuľami, pretože za skoro identickej situácie vydala v nedávnej minulosti kladné stanoviská k syntetickému sladidlu aspartám a najmä k obalovej látke bisfenol A, ktorých sanitárna kontroverznosť i ekonomický význam sú, tak ako i v prípade glyfosátu, obrovské.

Ako to teda rozhodne Európska komisia? Na jednej strane má na povolenie glyfosátu dostatočné alibi, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou využije. Na druhej strane tým ale bude kompromitovať svoj deklarovaný zámer priblížiť Európu občanom, nakoľko množstvo mimovládnych organizácií občianskej spoločnosti zákaz glyfosátu nahlas požadujú.

---

[1] Hlavným zdrojom informácií uvedených v tomto príspevku je článok uverejnený v denníku Le Monde 28.10.2015 „L'herbicide qui sème la discorde“
[2] Le Monde 29. Marca 2015
[3] GRAIN, Twelve Years of GM Soya in Argentina – a Disaster for People and the Environment, Seedling, January 2009